

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Naročnina četrletno 15 Din,
 za pol leta 30 Din,
 za celo leto 60 Din.
 Posamezne številke 1.50 Din.
 Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 24. novembra 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.
 Poštočkovni račun
 Ljubljana št. 16.176
 Rokopisov ne vračamo.
 Oglasi po tarifu.
 Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Masaryk o demokraciji

(Konec.)

Vprašanje: »A kaj je s francoskim industrializmom in kapitalizmom?»

Odgovor: »Ta to potrjuje: razumski je, znanstven, torej nekatoliški. Znan je izrek, da so enciklopedisti in revolucionarji nadaljevali v tradicijah Kalvina in Luthra. Rekel bi še toliko: reformacija je podžgala hrepenenje po izobrazbi in šolanju množic v nasprotju s srednjim vekom, ki je omejil izobrazbo na duhovnike in bogate sloje. Ves sistem in duh protestantizma, zlasti odstranitev duhovništva, oslabitev čudeštva in zakramentalizma, je zvišal pobudo posameznika in vedel do boljšega priznanja vsebnega prizadevanja in drobnega dela. Moderni kapitalizem in demokratizem sta se tako razvila obenem in iz istega vira.

In razume se, na razvoj obeh je imel vpliv razmah znanosti in novega modroslovja. Ni to slučaj, da je bila moderna smer v znanosti in modroslovju bolj odločna v protestantskih deželah; novodobno modroslovje je v tem pomenu protestantsko.

Značilno dejstvo je to, da se je tudi narodno gospodarstvo najbolj učinkovito razvilo v Angliji. A čeprav pripuščamo, da je imel tam veliko vlogo otoški položaj, bogastvo premoga in železa, vendar to še ne pove vsega. V Angliji je znanstveno dozoriel marksistični socializem, različen od francoskega in ruskega socializma: ta je bolj političen, bolj radikalen, bolj utopističen, oni bolj socialističen, usmerjen znanstveno. Napaka je bila ta, da so videli znanost le v materializmu. Marx in Engels sta končno priznala nasproti svojemu revolucionarnemu radikalizmu l. 1848 demokratsko, parlamentarno taktiko za bolj pravilno. Tako sta dva Marxa, in to dvojno razvojno obdobje vidimo v razločku marksističnih socialnih demokratov ter ruskih boljševikov in komunistov. Lenin se je držal bolj mladšega Marxa, neprekvašenega, bolj revolucionarnega, in ž njim tudi Bakunina, kakor pa starejšega, zrejšega Marxa.

Robato bi dejal, da je demokracija, ako jo prepoznamo razvojno, vlada, ki je postala posvetna. Mo-

narhistični absolutizem je bogovladen (teokratičen) v tem pomenu, da se ima vladar za božje orodje in svoje osebno prepričanje potrjuje z božjim zakonom. Demokracija nastopa po absolutizmu prav tako, kakor nastopa znanost po bajeslovju. V boju med bogovladnim absolutizmom in demokracijo živimo še dandanes.

Vprašanje: »Kaj se da še danes govoriti o bogovladu?»

Odgovor: »Seveda se da. Povsod, kjer ljudje hočejo ali trpe, da se jim neomejeno zaukazuje, najdete vsaj nadomestek bogovlade... Že pri primitivnih narodih imate bogovlado, seveda primitivno. Duhovniki, po potrebi čarodejniki, so imeli prav za prav v rokah vodstvo ljudstva. Na višji stopnji so se razvile zavednejše bogovlade, n. pr. pri Židih, v Egiptu in drugod. Pri Grkih in Rimljanih so imeli duhovniki tudi znaten vpliv, čeprav je bil manj absoluten kakor na vzhodu. Toda prosim, Grki in Rimljani so živeli, kolikor so bili izobraženi, duhovno od modroslovja, množica ljudstva je ostala pri svojem bolj primitivnem bajeslovju in verstvu. Aleksander je uvedel, ne brez orientalnega vpliva, naravnost bogovladno absolutizem. Kaj je pomenilo, prosim Vas, pobožanstvenje Cezarja in rimskih imperatorjev?

Krščanstvo je uredilo, zlasti katoličanstvo s svojo lepo cerkveno organizacijo, najbolj izdelani tip bogovlade, papocezarijem. Pravoslavje je bilo cazaropapistično, tudi reformacija in protireformacija — tu imate izraženo v načelu: čigar dežela, tega vera. V krščanskih državah je nastajal boj med duhovno in državno oblastjo, ker sta se obe oblasti prizadevali, da bi absolutistično vodili družbo, a živo razmerje k Bogu se je izgubilo v boju za moč. Ne pozabimo, da je bila novodobna država dolgo absolutistična, tako kakor so bile absolutistične cerkve!

Meč, da ne rečem krepelec, je od nekdanj krepkejši od dokaza, poglavar, kralj, cesar je imel vo-

jake, je imel tedaj moč tudi nad duhovniki in cerkvami, pa ni bil močnejši. Vselej se je na ta ali oni način vdajal sili duha. Tudi v tem vidimo, kar vidimo že v stari zgodovini, da dajejo omika, misli, znanosti in modroslovje, umetnost in verstvo glavno vsebino ljudskemu življenju posameznikov in družbe ter da so višji od moči, ki je doslej po navadi nasilna.

Cerkev, ki je pravilno in premišljeno organizirana, je država v državi. Moderna država skuša nadzirati vse družbene organizacije in zato tudi cerkve. Nujno nastaja vprašanje medsebojnega razmerja države in cerkve. Spor cerkve in države se je začel v srednjem veku kot boj med kraljem in papežem; popolna ločitev je bila že izvedena v nekaterih državah, kakor v Združenih državah, v Franciji in drugod; prizadevanje za ločitev se kaže glavno v katoliških državah. Razmerje cerkve in države mora biti ob jasnosti zveze tudi danes prijateljsko: moderna država je pravna država; pravo je osnovano na pravosti ter s tem posredno ali neposredno tudi na verstvu. Premišljajte samo o tem, kaj doslej pomeni, ako pred sodiščem prisegamo na križ ali sveto pismo. Ločitev države in cerkve še ni ločitev države in verstva.

Tako se torej čisto zgodovinsko javlja demokracija, moderna ustavna in državna oblika kot naslednica absolutistično bogovladnega režima. Demokracija izvaja vso državno politično oblast iz ljudstva: ljudstvo, praktično volilci in parlament so v demokraciji najvišja oblast in politična avtoriteta. V republiki se ne vlada po božji milosti, ampak po volji ljudstva; versko je seveda vsak volilec in poslanec po božji milosti, vsak naj se tega zaveda, da je božje orodje. V demokraciji je vsak občan organ države s pravom iniciative. Zato se je upravičenost demokracije vedno priznavala, kolikor so ljudje poskušali razumeti organizacijo družbene celote; to je razlog, zakaj so bile že v najstarejših dobah demokracije — seveda je takšna staroveška demokracija s suženjstvom nekaj drugega od novodobne demokracije. Danes imamo v glavnem švicarski, ameriški, francoski in prav za prav tudi angleški tip. Toda prava in popolna demokracija je ideal, do katerega naj bi se vsi mi občani sveta razvili.

Mlada slovenska arhitektura

(Konec.)

To je pošteno izprevidel slavn ameriški arhitekt Frank Lloyd Wright, ki je ob priliki razstave načrta svojih glavnih del v Evropi poslal evropskim arhitektom poslanico. Frank Lloyd Wright, ki je silovito vplival na nastanek »nove« arhitekture v Evropi, in ki so ga imeli mladi, sodobni evropski stavbarji za nedosegljiv zgled, pravi:

»Skrivnost jim je stvar, ki je od sile preprosta... Videl sem, da se trudijo za nekaj, iz česar ne bo zrastle nikoli bogat umetniški izraz, ampak kar stremi za tem, da napravi iz vezav brez vsebine in iz obrisov zabojev nov preračunani slog. Vsak novinec lahko posnema ta preračunani, površni slog... Zlorabo uganjajo. Ravno črto in gladko ploskev, potrebni podlagi za obliko v času strojev, pretiravajo, kot bi bila nekaj, kar obstoji v sebi samem, samo zase in po sebi samem. T = profil, trikot in pa ploskovitost papirja so »stilizirali«, so sredi zanikanja, brezplodni! Treba je včasih zanikovati. Vendar pa moramo storiti več kot pa samo zanikovati. Ne verjemite gospodje arhitekti in kritiki, da je računarstvo glasba, čeprav je glasba prehlapevana matematika. Ravno tako malo so pa geometrija, ravne črte in gladke ploskve — arhitektura... Zdi se, da nekateri mislijo, da bodo izumetničili slog za prihodnje čase s tem, če zataje vsako osebno sposobnost, ki jo imajo. Nič ni bolj neumno kot tako mišljenje... Mednarodni slog je strašna mōra... Jaz sem porabljal ravno črto in gladko ploskev le kot skromen in nov pripomoček za večji cilj. Toda ta cilj ni kak »mednarodni slog« in sploh ne kak slog. Vse kar sem napravil in Vam pokazal stremi za večjo osebnostjo

in individualnostjo in za globokejšim življenjskim občutjem. Ne pustite da bi življenje splahnelo prav pod površino — »zabojev«, gladke ploskve in brezkončne ravne črte...«

Sedanji čas je poplitvil umetnost, ker je poplitvil čustvovanje in mišljenje. Naglica, v kateri živimo, se pozna tudi v duševnosti »sodobnega« človeka, ki mora gledati, da hitro dovrši delo, da čimveč zasluži. Gledališče sedanosti je kinematograf, koncerte posluša »sodobnik« v radiju in pri gramofonu — vse same konzerve, ne pa sveža, naravna hrana. Naglica v življenju in nepristnost in primitivnost v duševnem in umetniškem svetu napravlja ljudi površne in nesposobne za težje naloge in globokejšo pojmovanje. To je pa pogin za male narode! Mali narodi lahko kljubujejo tujemu pritisku le, če je njih notranja, duševna moč velika, če živijo globoko duševno življenje, ki daje posameznim udom malega naroda pogum, da se ne uklanjajo in živijo po svoje kljub pritisku. Mehanizacija pa jemlje notranjo moč in dela iz ljudi lutke, s katerimi dela vsak, kar hoče.

Slovenstvo ima pomen, če ustvarja kulturne dobrine visoke kakovosti. Ustvari jih lahko, ker glede duševne hrane in umetniške moči ne odločuje ne število, ne bogastvo naroda, tudi ne v oblikujoči umetnosti in tudi ne v stavbarstvu, ker je lahko tudi majhna stavba večja umetnina kot cel blok poslopij velemera. Za kakovost je potreben notranji pogon, smisel za umetnost. »Es bildet ein Talent sich in der Stille« je dejal Goethe. Prav veliki umetniki so bili rojeni v prav majhnih razmerah, pa so našli pot v velika središča.

Za Slovence je vsak domač kulturni pojav večjega pomena kot drugod. Saj tudi vpliva bolj na

naraščaj kot med večjimi narodi. Zaradi slovenstva moramo skrbeti vsi skupaj in vsak posameznik, da bodo naši kulturni pogoji kar mogoče globoki in resni. Sedaj bolj kot kdajkoli prej — zaradi slovenstva in prihodnosti slovenstva, t. j. nas samih.

Prav je, da gre naš mladi rod med svet, da živi skupaj z Evropo in svetom, da se ne zabije z »nacionalističnimi« ograjami kot da gredo skozi duše naših »mladih« velika svetovna gibanja. Slovenstvo je bilo najkrepkejšo in bo tudi najmočnejše, kadar in ko bo najbolj evropsko, ker tako lahko poglobi in oplodi svoje lastne moči in svojo posebnost. Ne smemo se pa vdajati — modji, čeprav je to treba upoštevati. Mehanizacija in »amerikanizem« v duhovnem svetu v ti obliki kot dandanes nastopa, zlasti tudi v stavbarstvu je — moda. Pri nas ni bil potreben niti ni utemeljen tak odpor zoper lažnivi ornament in lažnive posnemanje slogov in nesmotnost v stavbarstvu. Pri nas je naslonitev na lastno izročilo celo potrebno. Potrebna je pa tudi poglobitev — v samega sebe in v slovenski bit. Stavbarstvo mora zrasti iz okolice, iz zemlje, iz klime. Iz teh podstav mora zrasti tudi oblika v stavbarstvu. Pri nas ravne strehe niso prikladne zaradi klime so celo dražje kot poševne, odprti balkoni z masivnimi ograjami, na katerih se po zimi zbere čez noč lahko pol metra snega, da teče snežnica v sobe, gotovo niso smotni. Prav je zapisal pred kratkim rektor dunajske akademije oblik. umetnosti Holzmeister, da egipčanske stavbe ne spadajo v Hamburg... Vsak naš umetnik in tudi arhitekt, ki mora biti umetnik, če naj bo potreben, naj se zatopi v naš temperament in naš kraj in naravo in snuje iz teh sestavin.

Demokracija ni nejasna in bajeslovna skupnost; individualistična je, vsak občan sme reči: država sem jaz, oziroma bolje: država sem tudi jaz; to pomeni, da ima pravo iniciative; kaj hoče, to je odvisno od njegove razsodnosti in umevanja splošnih potreb, odvisno je tudi od njegove pravne kakovosti. To se ve, slabič bo suženj tudi v najbolj svobodni družbi. Izobraženi, svoje odgovornosti se zavedajoči demokrat skuša spopolnjevati, kar najde slabega. Demokracija ni prepiranje.

Demokracija je federacija in avtonomija in z avtonomijo mora začeti avtonomist sam pri sebi.

In zopet in zopet je treba poudarjati: novodobna demokracija obstaja komaj poldrugo stoletje, medtem ko je monarhija stara tisočletja: demokracija je v početkih, ni izdelana. Zato zahtevam od politika potrpljenja in določnosti, ki se ne prenašajo, a ne odlašajo. Demokracija se razvija in vsak spodoben in politično zaveden republikanec se mora hkrati politično razvijati.

Monarhizem, s tem lahko končamo, je državna oblika, ki se naslanja na privilegije ene skupine. Ta izključnost se ne javlja samo v politiki, ampak tudi v verstvu in cerkvi, v znanosti in v umetnosti, v gospodarstvu in v družabnih stikih.

V tej družbi neenakosti velja geslo: jaz gospod — ti suženj, medtem ko pravi demokratizem: jaz gospod — ti gospod. Seveda pravi, resnični demokratizem. Danes živimo še v prehodni dobi, še v nepopolnem demokratizmu.

Vprašanje: »In kako bi torej formulirali svoj pravi in najgloblji razlog za demokracijo?«

Odgovor: »Najgloblji razlog za demokracijo vidim v svoji veri v človeka, v njegovo duhovno vrednoto in njegovo nesmrtno dušo; to je edina in prava enakost; metafizično je utemeljena demokracija kot politično uresničevanje ljubezni do bližnjega. Večno ne more biti mlačno (indiferentno) za večno, večno ne more izrabljati, izkoriščati, posiljevati večnega.«

Vprašanje: »Vi torej končno vidite pravo utemeljitev za demokracijo v verstvu; ako smem to tako reči, ste prav za prav tudi bogovladec.«

Odgovor: »Ne nasprotujem tej formulaciji, ako uporabljate besede v mojem pomenu. Državo, državno življenje, politiko pojmem vresnici z zorišča večnosti.«

Vprašanje: »Imam se vprašanje: ali se vam ne zdi, da je vera v Boga bližje monarhizmu kakor demokraciji?«

Odgovor: »Gotovo se je monarhizem že dolgo skliceval in se še sedaj sklicuje na teizem (»na božjo milost«); mnoge krščanske cerkve, torej teistične, so bile in so načelno monarhične. V tem prevladuje Stari Zakon, vera v Boga, osnovana na strahu; toda Jezusov teizem nam nalaga in poudarja ljubezen do bližnjega kakor samega sebe — teizem izkazovanja, spoštovanja in ljubezni do bližnjega je demokratičen.

Vem sicer, da se danes načela demokracije in demokratične enakosti pogostokrat izvajajo iz materializma. Ni mi treba imenovati samo Marxa. Materializem, kakor racionalizem sploh, je bil proti verstvu, toda mislim, da je materializem znanstveno premagan. Ponavljam, da pojmem demokracijo tudi z gospodarskimi in gmojnimi nasledki, toda snujem jo na ljubezni — na ljubezni in pravičnosti, ki je matematika ljubezni, in na prepričanju, da je naša naloga pomagati na svetu k uresničenju božjega reda.

Ne le proti veri v Boga, ampak tudi proti veri v resničnost duše se navajajo ugovori s stališča novodobne demokracije. Pravijo, da se vera v nesmrtnost zadovoljuje s človekoljubjem, z miloščino, da ne vodi k moderni in socialistični zahtevi pravne in postavne odstranitve bede. In sploh se očita tistim, ki verujejo v nesmrtnost, da ne cenijo telesnega zdravja; očita se jim, da so za smrtno kazeno, da ji vsaj ne nasprotujejo dovolj krepko, da se skratka bolj brigajo za posmrtno življenje, ka-

kor za življenje na zemlji. Resnično je to, da so bogoslovci in modroslovci velikokrat delali iz vere v nesmrtnost takšne in drugačne nepravilne zaključke; ta polemika ne nasprotuje veri v nesmrtnost, ampak govori proti tem napačnim izvajanjem. Telo je orodje duše in zato ga ne moremo podcenjevati in duši žrtvovati — zdrava duša v zdravem telesu velja že zdavnaj in po pravici.

Vprašanje: »Govorite o načelih in bistvu demokracije, že manj o njeni praksi; kljub temu bi končno rad slišal, kaj pravite o posebni zagrizenosti do demokracije, temu koketiranju z diktaturo, kakor se pri nas sem in tja javlja, in čeprav samo prikrito.«

Odgovor: »Vem to in skrbno opazujem. V Evropi imamo štiri diktature... To so izrazite diktature; poleg njih še nekoliko nezgazitih. Poglejte najprej, da so te diktature v monarhističnih in monarhistično čutečih deželah. Rusijo puščam na strani, to je poizkus zase. V Nemčiji n. pr. je močna monarhistična in dinastična tradicija; mi je nimamo — na kaj bi se pri nas diktatura opirala? Naša tradicija je demokratična; stoletja nismo imeli svoje dinastije in narodnega plemstva, naš t. zv. rojalizem je bil dejansko program samostojnosti. To samostojnost imamo in moramo jo ohraniti. Poznam politične osebnosti, poznam ta različna gibanja — ne vidim mogočega diktatorja. Toda vidim nekoliko posameznikov, ki hrepene po oblasti kot po sredstvu za denar; poleg njih in v družbi z njimi vidim nekatere, ki se jim je baše naredila krivica, ki niso bili priznani; izmed teh se nekateri kratko in malo maščujejo — država, republika, narod jim ne pomenijo ničesar, kakor je to že spoznal Havliček pri drugih, in s svojim domoljubjem samo trgujejo.

Toda korupcija, napake! Ne verujem korupcionistom, ki kriče proti korupciji, ne verujem tem t. zv. poštenim ljudem, ki tudi kriče proti korupciji,

K „Vprašanju Slovenske Krajine“

Umetno je, da vprašanje našega Prekmurja čim bolj vsestransko osvetlimo. Mnogo smo tam zagrešili in vse prepovršna je bila naša sodba o ondostnih razmerah. Prav je, da si vest korenito izprašamo. Priobčujemo zato ta članek prekmurskega akademika, kljub njegovi polemični osti nasproti tehtnemu članku g. Stanteta, ki je bil napisan na našo prošnjo in v glavnem izraža naše mnenje o prekmurskih razmerah. Odgovornost za vsebino spodnjega članka nosi pisec sam. Sicer pa debate še ne mislimo zaključiti in hočemo, da pridejo razna mnenja do besede.

Uredništvo.

Samo dopolniti hočemo članek g. Stanteta, ne pa podajati kakih zaključenih izvajanj.

Gospodu Stantetu priznavamo ljubezen do Prekmurja in Prekmurcev. Hvaležni smo mu, načena vprašanja, ki so za naše ljudstvo življenjskega pomena; njegova vloga pri razkrinkavanju razmer v Prekmurju nam je simpatična. Toda ugotoviti moramo, da so njegova izvajanja pomanjkljiva in neobjektivna, so le odsev prekmurskih razmer v duševnosti pisca, ki gleda na te stvari s svojega osebnega stališča in ki si ustvarja končno sodbo po vtiskih, ki jih dobiva pri površnem opazovanju. Važno se nam zdi, odgovarjati na njegove članke, kajti ideje, ki so izražene v njegovih člankih, se nam zdijo izraz mišljenja večjega števila ljudi; pa tudi zato, ker si ustvarjajo nepoučeni Slovenci sodbo o Prekmurju po tem, kar čitajo v časopisih. Zato naj bodo ta poročila v časopisih točna in stvarna.

1.) O rasizmu.

Gospodarski interesi so osnovni motiv, iz katerega izhajajo nasprotja med narodi. Gospod Stante-

ali nimajo poguma, da bi javno nastopili in povedali imena. In tudi ne pričakujem zboljšanja od teh mnogih resnično poštenih ljudi, toda naivnežev, ki se križajo in ponavljajo, kar jim kdo natvezi.

Resnični so nedostatk, napake, hibe v upravi; tu in tam je korupcija, politična kratkovidnost: to vse naj bi odstranila diktatura? Diktatura, da bi popravila upravo, odstranila korupcijo in politikom nalila sv. duha in poleg tega napolnila žepa? Kako je to otročje, to gospodarsko in denarno stisko, ki je zajela vse države, izvajati tudi iz nedostatkov demokracije — marsikak nezadovoljnež dolži demokracijo. To je smešno — a je tudi žalostna priča politične nezrelosti.

Ne — nam ostaja samo demokracija, bodimo veseli, da jo imamo. Toda moramo jo izpopolnjevati in zato je treba političnega mišljenja in izobrazbe in resnične brige za republiko; le ne bati se odgovornosti in vsak naj na svojem mestu pobija politično mazaštvo. Ze Jezus je rekel, da so sinovi sveta bolj praktični od sinov luči: dostojni, misleči ljudje, vzdignite se in gibajte se!

Poglejmo na zemljevid Evrope: tu je 35 držav, ako ne računamo takšnih napol samostojnih držav, kakor je n. pr. otok Man v Irskem morju, ki ima svojo posebno ustavo. Izmed teh 35 držav je 16 monarhijs, 19 republik; monarhije so skoraj vse ustavne. Torej: po demokratičnem večinskem načelu je Evropa demokratična. Ako ocenjujemo politično evropske države, tedaj moramo biti zadovoljni. da se uvrščamo s svojo demokratično republiko k Franciji, Angliji, Belgiji in drugim najbolj naprednim in po omiki najbolj zrelim državam.

Zakaj torej to tarnanje, to nezaupanje? Težave? Razume se, da so; toda težave so zato, da jih premagamo. Narod, ki je bil do nedavno nesvoboden, se mora učiti in naučiti se svobode, samostojnosti, demokratične uprave in republike. Le ne izgubiti potrpežljivosti!

sklepa narobe: iz plemenskih lastnosti Židov in Madžarov nastane v Prekmurju kapitalizem. Kakor da so narodnost, plemenske posebnosti itd. nekake od Boga dane stvari, ki ustvarjajo take in take gospodarske razmere!

Kapitalizem v Prekmurju izrablja ljudstvo bolj kot v ostali Sloveniji. Zakaj? Ker ni nad njo zadostnega niti takega nadzorstva, kot v ostali Sloveniji in ker izrabljani sloji niso tako organizirani kot v ostali Sloveniji. Mar mislite, da kapital v vsej Sloveniji ne izrablja do skrajnih možnosti revnejših slojev, dokler ne naleti na organiziran odpor? Mar mislite, da so slovenski kapitalisti sentimentalnejši od ostalih?

Res je, da je nad našimi kapitalisti poleg številnih domačinov in zelo malega števila Madžarov tudi dosti Židov. Toda ne, ker so Židje najslabši od naših ljudi, ampak preprosto, ker so spretnější. Toda pomislite: ali tvorijo ti kapitalisti večino Židov v Prekmurju? Ali ni tudi med Židi veliko izrabljanih revežev, zlasti pa — zakaj pozabljate na ljudi, glede katerih priznava g. Stante sam, da so vredni vsega spoštovanja?

Kar se tiče primere o madžarskem gospodarstvu, o gospodarskih razmerah na Balkanu in v Sloveniji, zlasti pa kar se tiče »mrtvaške pesmi«, ki jo pojo »budimpeštanski zvonovi«, bi pač priporočal, da človek, ki hoče o njih govoriti, naj posluša prej res prave budimpeštanske zvonove, naj prouči razmere na Balkanu, naj pomisli na razmere v Sloveniji — in videl bo, da 40% obresti v Bosni in Južni Srbiji niso tako vsakdanja stvar, dalje da socialne razmere so tudi vse prej kot idealne, n. pr. da imajo razne »odlične osebnosti« po osem zaslužkov, medtem ko je vedno več kompetentov za te službe, ki so pa vsi brez zaslužka; zlasti pa bo

Vaclav Talich med Slovenci

Talichova umetnostna ustvaritev ob priliki njegovega jubilejnega koncerta v Ljubljani je pripravila marsikomu nepričakovano razodetje. Njegovo odlično pojmovanje simfonične umetnosti, njegova blesteča umetnost dirigiranja in globoko diferencirani muzikalni duh, združen v močni osebnosti, vse to je ustvarilo tisto čudežno notranjo glasbo, ki se v posameznih utrinkih preliva v religiozno občutje. Ni čuda, da je žel soglasno priznanje godbenikov, kritikov in neprodorne množice vernega poslušalstva. Talich je dvignil ljubljanski simfonični orkester v komaj slutene višine. Le volja redkih, od genijev odbranih poedincev zamore z maloštevilnimi orkestralnimi skušnjami ustvariti glasbeno atmosfero, katero nam je bilo dano dihati na velikem koncertu. Talich je z našimi godbeniki prelomil tradicijo mlačne povprečnosti dirigentstva, pojmovanja ter izvajanja. Fascinirani sodelavci so dokazali, da hrani naš orkestrski zbor mnogo skritih sil v sebi. Talichovo gostovanje je ostro zaznelo v razvoj slovenske orkestralne reproduktivne glasbe, postal nam je svetel vzor, v katerega se bodo upirale naše oči zavestno ali podzavestno, ko nas krog in krog zopet zajame tema. Misel podob-

nih gostovanj toplo pozdravljamo, za naš glasbeni naraščaj so koncerti takih odlik izrednega vzgojnega pomena. Naš konservatorij je brez njih, kot ljubljanska univerza brez svoje vseučiliške biblioteke. Se tako popolne glasbene teorije in brilantne tehnike, plošče ali radio ne nadomeste živ vrelc čiste umetnosti. Voditelji naj usmerjajo našo glasbeno kulturno politiko tako, da uvrste v vrsto koncertov vsaj en velik koncert Talichovega kova, ki odtehta nešteto manjših kakovosti. V Ljubljani živi razmeroma visok odstotek glasbeno dobro vzgojenega občinstva, tem je kulturna nujnost prisluhniti čistim simfonijam brez navlak rokodelskega prahu, čeprav le enkrat v sezoni. Organičnemu razvoju naše glasbene kulture in reprodukcije so več kot življenska potreba podobna gostovanja izrednih dirigentov. Talichu smo se Slovenci zadolžili daleč nad formalno zahvalo; izmed dirigentov evropskega slovesa je prišel on edini v Ljubljano in je tu posegel oplojajoče v naše glasbeno življenje. Vsa glasbena kulturna javnost je trdno preverjena, da nas mojster Talich ponovno poseti, neodpušljivo napako bi zagrešili oblikujoči faktorji koncertnega življenja, kadar bi opustili slično ugodno priložnost v nemar.

Slovenci imamo velike pesnike, ki stoje danes v

vrsti evropskih tovarišev; kedaj nam bo usoda naklonjena, kedaj položje rojenice v našo zibel poetadirigenta, da Slovincem ustvari velik filharmonični zbor izrednih hvalitet, katerih umetnostne potence ožive tudi našo opero? A. S.

„Drama“

mesečna revija za ljudske igralce, izdaja konzorcij založbe »Drama«. Že dolgo napovedana revija je nazadnje izšla, tokrat v dvojni številki. Izpolnila je vrzel med našimi sicer številnimi revijami, ker se bavi izključno le z odrom. Oton Zupančič ji je napisal lepo uvodno besedo, posvečeno »belim domovom«, podeželskim odrom. Med sodelavci so številni člani ljubljanskega Narodnega gledališča, ki bodo vedeli mnogo povedati podeželskim igralcem o bistvu dobre igre, o režiji, vajah, šminkanju, o vsem, kar bi zanimalo diletanta. Dodana so še knjižna, gledališka in filmska poročila. Članki so pisani poljudno; tudi zunanja oprema in slike, ki spremljajo članke, so na dostojni višini. Ker ima revija lepo pedagoško nalogo, da vzgoji našim odrom nov igralski naraščaj, ne dvomimo, da si bo kmalu utrla pot med krogi, katerim je namenjena. Kot urednika sta navedena književnika Jože Kranjc in Joža Vombegar.

videl, da Budimpešta ni mesto operet in aristokracije, temveč predvsem mesto s sijajem maskirane bede, kjer se le s skrajno težavo vzdržuje izrabljani proletarijat pod pritiskom manjšine in da bo prej ali slej vrgel s sebe jarem, ki ga tlači.

Borba proti izrabljanju prekmurskega ljudstva je pravilna edino, če je to borba proti kapitalizmu. Če ne bi bilo možno kapitalistično izrabljanje v splošnem, potem tudi Žid in Madjar ne bi mogla nikogar izrabljati. Gonja proti kapitalistom ene same narodnosti, oziroma plemena, posplošena v gonjo proti temu plemenu v splošnem, je rasizem, ki ima kot končni učinek kvečjemu to, da se en kapitalist prežene, zato da napravi prostor drugemu, ki bo ljudstvo prav tako izrabljal kot prvi.

Pa še nekaj: od leta 1919 spada Prekmurje pod Jugoslavijo. Od tedaj so v Prekmurju odločilni faktorji tudi Slovenci, doma izven Prekmurja. Če vidijo to izrabljanje prekmurskega — torej slovenskega — ljudstva, zakaj ne posežejo vmes s svojim odločilnim vplivom, da za bodoče preženejo tako odiranje? Popolnoma prav ima gospod Stante, ko poudarja oportunitizem gospodov, ki sklepajo gospodarske in politične kompromise s prekmurskimi kapitalisti, prepuščajoč ljudstvo nadaljnjemu izkoriščanju.

Gospoda Stanteta so nedavno dejansko napadli na volilnem sestanku, ker je nasprotoval listi, ki je bila plod kompromisa med nacionalisti in madžarskimi kapitalisti. Taka stvar bi privedla marsikoga do tega, da jasno izpregleda; gospod Stante ni izpregledal. Po njegovem je povzročitelj teh udarcev — »Szinházi élet!« G. Stante je rasist, pa čeprav to taji. Rasizem pa ni borba izrabljanja proti tistim, ki izrabljajo, temveč boj ene skupine v nekem razredu proti drugi, konkurenčni.

Edino realna oblika borbe proti izkoriščevalcem je borba proti kapitalizmu, borba za novo družbo.

*

Mislim, da ni nezanimivo, v tej zvezi ugotoviti, kakšno je n. pr. zanimanje v Soboti za glavne slovenske revije, — pri čemer pa je treba seveda upoštevati, da teh revij ne berejo izključno prišleki. Poudarjam pa, da teh števil ne navajam kot nekako paralelo s številom madžarskih listov v Soboti, ker madžarskih listov, ki bi po svojem značaju odgovarjali našim slovenskim revijam, v Soboti sploh ni. — V uredništvu, oziroma upravi teh revij sem dobil sledeča števila naročnikov (upoštevati je treba, da gre pri tem za pošto Murska Sobota, ki obsega razen M. Sobote sama po sebi še druge kraje): MP 70, DS 7, LZ 5, Književnost in Sodobnost 49. Kot mi je znano, edina knjižnica, ki tu šteje, namreč knjižnica »Sokola« v Murski Soboti, od omenjenih revij nima naročene niti ene.

2.) Prekmurci in Slovenci.

Ko sem govoril z gospodom Stantetom o tem, kdo je mišljen pod »najmlajšim pokolenjem«, ki ima težnjo, da vzdrži tezo o bistveni razliki med Prekmurci in ostalimi Slovenci, mi je odgovoril, da je mislil madžarsko orientirane prekmurske študente.

Da se nahaja med nami par madžarsko orientiranih akademikov, to je dejstvo, vendar je ta njihova orientacija samo kulturna in tudi kot taka ne prav izključujoča, tako da v bodočnosti to ne bo imelo velikega vpliva. Je pa njihova madžarska kulturna orientiranost razumljiva iz dejstva, da njim, ki sta jim dostopni obe kulturi, nudi madžarska — vsaj danes — več, zlasti ker sedaj še vodilna slovenska generacija sama ne pozna dobro svoje lastne kulture, niti ne kaže zanjo baš posebnega zanimanja, radi česar je vpliv slovenske kulture v Soboti veliko manjši kot bi moral biti.

Pomembnejše in zlasti za bodočnost vplivnejše se nam zdi stališče, ki naj ga obrazložimo v naslednjih stavkih.

Že g. Stante sam ponovno govori o Sloveniji v nasprotju s Prekmurjem (n. pr. »taka zločina v Sloveniji ne bi bila mogoča«). Sicer ne jemljemo tega preozkosrčno, ker je jasno, da je mislil to povsod na »ostalo« Slovenijo, vendar že ta lapsus se nam zdi nekako podzavestno priznavanje posebnosti Prekmurja in Prekmurcev v primeri z ostalimi Slovenci.

Dejstvo, da pripada kako pleme k nekemu narodu, še ne oblikuje njegovega značaja enako z ostalimi plemeni tega naroda. Pač pa so tu odločilne gospodarske, socialne, politične, zemljepisne, klimatične, kulturne, verske in morda še kakke razmere, ki ta značaj v dobi zgodovinskega razvoja oblikujejo. Podlaga za izoblikovanje narodovega značaja je borba za obstanek, oziroma borba za stvarno blagostanje. Na kakšne okoliščine naleti ljudstvo v tej borbi, od tega je odvisno potem tudi to, kako se ustvarijo njegove posebnosti. — Zlasti naj opozorimo tu na važnost zemljepisnih in klimatskih prilik. Znano je n. pr. koliko bistvenih skupnih potez imajo Gorenjci, Korošci, pa kali Tirolci; ali: Furlani, Primorci, Istrani in Dalmatinci. Brez dvoma več kot n. pr. Bavarec in Prus, čeprav sta oba Nemca, ali Gorenjec in Prekmurec, čeprav sta oba Slovenca.

V slovenski duševnosti v splošnem je najjačji alpski element, kateremu tvori nasprotje panonski,

izražen najjasneje v Prekmurcih — seveda z raznimi prehodnimi niansami in seveda ne prezirajoč drugih, vzporednih elementov, n. pr. kraševskega.

Značilno se vidi razlika med duševnostjo Prekmurcev in ostalih Slovencev pri glasbi. — Pri Slovencih, zlasti Kranjcih, prevladuje v glasbi alpski element, pri Prekmurcih pa panonski. Pravih prekmurskih pesmi je silno malo, največ se goji v Prekmurju »madžarska« glasba; to se zdi nacionalnim prenapetjem izdajstvo in separatizem, ne pomislijo pa pri tem, da je madžarska glasba samo predstavica panonske glasbe in da ima polno skupnih motivov in značilnosti s srbsko, zlasti pa z rumunsko. — Zanimivo je, da nosilci »madžarske« narodne glasbe niso toliko Madžari sami kot Cigani! Značilno je tudi to: v Prekmurju se poje na vaseh precej slovenskih narodnih pesmi, toda s tako posebno interpretacijo, da komaj spoznate v njej pesmico, ki je nastala kje na Dolenjskem! Glasba je izraz načina ljudskega čuvstvovanja, ki nosi obeležje pokrajine in razmer, v katerih to ljudstvo živi.

Pa še v nešteto drugih stvareh se kaže razlika med prekmursko in ostalo slovensko duševnostjo,

OPAZOVALEC

Mimogrede

— V raznih zvezah je začelo zadnje čase kipeti. Že nekajkrat smo pisali o sporih v Jugosl. učiteljski zvezi, kjer je močna opozicija proti predsedniku Damjanu Rašiću iz Beograda. Pred nekaj dnevi pa smo brali v zagrebškem »Jutarnjem listu«, kako so začela razna čebelarstva napadati predsednika Zveze jugosl. čebelarskih društev, Svetozarja Djordjevića, ker se jim upirajo njegove metode. »Jutarnji list« piše dobesedno: »... prepričali smo se, da je ta Zveza samo mrtva črka na papirju in da samo daje »titule« in razne dilurne ter omogoča draga potovanja dveh, treh gospodov iz Beograda, ki potujejo na račun državne podpore na razne kongrese in bankete po Parizu, Pragi in Varšavi, da sploh ne govorimo o pogostih nagradah in plačanih potovanjih po Jugoslaviji. Deset let igra glavno in diktatorsko vlogo v Zvezi njegov, kakor vse kaže, dosmrtni predsednik g. Svetozar Djordjević, ki je hkrati tudi predsednik Srpskega čebelarstva v Beogradu. Ob njem stoji tudi predsednik nadzorstva tega društva g. Tihomir Jevtić, ki je tajnik Zveze. Ta dva delata na svojo pest, kar se jima zljubi, pisarita ministru, kar se jima zljubi, delita subvencije, kakor se jima zljubi, a zadnje leto, oziroma zadnje leto in pol, nista niti enkrat sklicala seje, marveč sta se zadovoljila s tem, da sprejmeta od države razne honorarje za potujočo razstavo in prodajo svoje knjige z velikim odstotkom zaslužka.« Članek v »J. L.« našteva še druge stvari, med drugim tudi tole: Dne 5. t. m. se je vršilo v Zagrebu nekakšno zborovanje v Zvezi včlanjenih društev. Dan poprej se je sešel odbor Zveze, in ker ima pravico sklicovati zborovanja le odbor, je bilo zborovanje sklicano prav za prav šele na tej seji, torej en dan poprej. Seja odbora pa je trajala do drugega dne dopoldne, ko se je začelo zborovanje. Zborovanje je bilo pravno veljavno sklicano torej šele tisti dan in uro, ko se je prav za prav že pričelo. Mnogi so videli v tem premišljeno početje predsednika in tajnika (ki sta na svojo roko sklicala zborovanje), ki nista predložila zborovanju nobenega poročila o delu Zveze. Delegatje so prišli na zborovanje brez kakršnihkoli navodil svojih društev, v rokah niso imeli nobenega pisanega poročila o delu Zveze — in tako je bil na zborovanju izvoljen spet stari odbor s starim predsednikom in tajnikom, obenem pa so bila na zborovanju sprejeta tudi nova pravila Zveze. Ta pravila so delegati sprejeli kar na slepo. Predsednik namreč novih pravil sploh ni dovolil prebrati na zborovanju, češ, da naj jih delegati sprejmejo kar tako, saj jih je pregledal in sprejel odbor. In delegati — bili so silno zaupljivi — so pravila, ki jih sploh poznali niso, kratkomalo sprejeli. In kakšna so ta pravila? Predsednik jih je spremenil tako, da more biti predsednik Zveze le tisti, ki stanuje v Beogradu, in zaradi tega te časti ne more imeti ne Hrvat ne Slovenec, ker to ni v interesu g. Djordjevića in druge gospode. Oblast, ki si jo je ožji odbor doslej le uzurpiral, jim je zdaj priznana tudi de jure. Edini, ki je na zborovanju vstal ter protestiral proti takim določbam, je bil delegat Milić iz drinske banovine. Kako gleda tale predsednik Djordjević na delegate, pravila in javno mnenje, kaže najbolje tale epizoda z zborovanja: nekateri delegati so zahtevali, da naj predsednik poroča o delu. Djordjević ni hotel slišati nič o tem, češ, »tega ne morem povedati, to je skrivnost!« Predvsem je šlo za 35 tisočakov državne podpore. Kako je bila razdeljena? Predsednik sprva sploh ni hotel odgovoriti na to, nato pa je le razodel svojo »skrivnost«: »Teh 35 tisočakov je namenjenih in določenih za dvig čebelarstva v Albaniji!« Ko pa je spet vstal delegat Milić ter zahteval treznega, pametnega odgovora, je predsednik pozabil skrivnost in Albanijo ter dejal, da bodo 25 tisočakov dobila društva, 10 tisočakov pa da je razdelil na svojo pest in po svoji volji. Ko

kakor so tudi prilike, ki te duševnosti ustvarjajo, n. pr. verska mešanost in tako naprej.

Posebno Prekmurje bi lahko zelo obogatilo slovenstvo. Toda te posebnosti radi premalega odstotka Prekmurcev, zlasti pa radi njihove pasivnosti, ne bodo prišle do pravega izraza. Zlasti jezikovno bi moglo Prekmurje še prav dosti dati, če bi se vsi pravilno stvorjeni prekmurski izrazi uporabili tam, kjer manjka kak književni izraz, odnosno, če bi se prekmurski izrazi uporabljali kot enakovredni sinonimi s književnimi izrazi.

Vendar — to se ne bo zgodilo v toliki meri, kot bi bilo koristno. Prvič je enotno slovensko izročilo že premočno razvito za to, da bi moglo v njej priti prekmurske — panonske — posebnosti do jačjega izraza, drugič, ker se Prekmurci hitro asimilirajo, tako da se bodo pri sožitju z ostalimi Slovenci navzeli njih značilnosti, ne da bi nanje vplivali sami s svojimi. Tako je — žal.

Pravilno stališče bo pač brez dvoma, da je nesmisel trebiti med Prekmurci njih posebnosti, ki brez dvoma obstajajo; nasprotno: delati se mora na tem, da preidejo značilnosti tudi v splošno slovensko duševnost.

V. Šk.

se Milić še ni zadovoljil z odgovorom, se je predsednik skrival za »tajno čebelarstvo politiko proti kraljevini Albaniji«, vzel Miliću besedo ter mu zagrozil z izključitvijo z zborovanja. Milić mu je še zaklical: »Kaj boste podpirali čebelarstvo tudi v kraljevini Patagoniji?«

Pripominjamo še, da se pripravlja v čebelarskih društvih akcija za čiščenje v Zvezi, in da sta pod pritiskom javnega mnjenja in napadov srbskih čebelarjev predsednik in tajnik Zveze že odstopila kot odbornika Srpskega čebelarstva društva. Ali so bili na zagrebškem zborovanju navzoči tudi kakšni delegati slovenskih čebelarjev in ali so nastopili proti omenjenim metodam, nam ni znano.

Take so razmere v tej Zvezi, tako nam jih je orisal članek »Jutarnjega lista«. Stvar sama za širšo javnost ni velike važnosti, zato objavljamo to pod zaglavjem »Mimogrede«.

Peter Grasselli

(28. VI. 1841 — 17. XI. 1933.)

Bil je Bleiweisov sodelavec, njegov rojak. Nastopal je mnogostransko, kakor se je kazala takrat potreba; zato ga srečujemo v časnikarstvu, politiki in društvenem življenju.

V časnikarstvu je izkusil trdoto nemško-liberalne vlade, ko je bil kot urednik »Triglava«, glasila »starih«, zaradi Levstikovega članka proti nemškemu liberalcem obsojen na pettedenski zapor. Pozneje se je pridružil »mladim« s »Slov. Narodom«. Politično je bil s početka deželni poslanec Bleiweisove enotne slovenske stranke, nato pa deželni odbornik Tavčarjeve narodno-napredne. Ko smo Slovenci po nemški večini zopet zmagali leta 1882. v ljubljanskem občinskem svetu, je postal Grasselli mestni župan ter se takó pridružil svojima prednikom Ambrožu in Costi s tem razločkom, da odslej ni prišla Ljubljana več v nemške roke.

V nastajajočih bojih med takratnimi konservativci in liberalci ni stal po svoji dobrodušnosti v prvih vrstah; zato je bil po smrti Poklukarjevi tudi kandidat za kranjskega deželnega glavarja. Bil je funkcionar »Sokola«, »Dramatičnega društva«, »Glasbene in Slovenske Matice«; nekaterim izmed teh kulturnih društev je bil soustanovitelj ali čuvar v kritični dobi.

Ž njim je odšel v večnost zadnji predstavnik slovenske kmečko-meščanske družbe, ki je minila.

A.a.

Ali je res to tudi dokaz?

V novembrski številki letošnjega »Ljubljanskega Zvona« pravi kritik Šukljjetovih »Sodobnikov«, da je bila neizvedljiva njegova zamisel, raztegniti tedanji deželni odbor na vso Slovenijo, da bi se bila na tej podlagi uredila vsa javna uprava. Zakaj bi to ne bilo izvedljivo? Nasilno samovladarstvo Sušteršičancev je baje takó osvojevalo institucijo deželnega odbora, da bi je boreci za našo svobodo ne glede na druge politične momente ne bili sprejeli že zaradi tega tega, ker bi bilo to pomenilo navidezno podaljšanje tega režima...

To je dokaz prav iz naše politične miselnosti: ne glavno zaradi tega, ker to ali ono ne koristi slovenskemu ljudstvu, ampak ker je v roki političnega nasprotnika — moramo biti proti temu, čeprav imamo samó videz. Ali je bil deželni odbor vedno v oblasti Sušteršičancev? Kaj pa takrat, ko so ga imeli slovenski liberalci in nemški fevdalci? Enim in drugim je bil orodje njih politike — koliko je bila obojna politika za slovensko ljudstvo škodljiva: to bi bilo treba ugotoviti v celoti in podrobnostih.

A.a.

Listnica uredništva: Gosp. F. B. Vaš odgovor na »Pohodov« članek: »Nekaj odgovora« smo morali odložiti za prihodnjo številko.

MALI ZAPISKI

D. S. Merežkovskij:

Prepovedana lista.

Minister za notranje stvari je prepovedal razširjati:

a) posebno izdajo mesečnika »Hrvatski maloprodavač« št. 11 z dne 27. oktobra t. l. in

b) št. 25 tednika »Mlada Jugoslavija« z dne 29. oktobra t. l.

Oba lista izhajata v Zagrebu.

Nova stranka.

V nedeljo, 12. t. m., so imeli 4 poslanci Jugoslovenske narodne stranke, med njimi dr. Metkoš in dr. Kešeljevič, konferenco s svojimi pripadniki v hotelu Štrukelj v Ljubljani. Na konferenci je bil izvoljen akcijski odbor te stranke za dravsko banovino. Glavni poverjenik je dr. J. Potokar iz Kamnika, ki je pri volitvah narodne skupščine kandidiral za JRDK (sedaj JNS), a ni bil izvoljen. Z Jug. narodno stranko simpatizira baje Narodna odbrana v Ljubljani, ki izdaja »Pohod«. Glasilo stranke je tednik »Borba«.

† Ljudevit Mlakar

Nenadoma je umrl 18. t. m. gospod Ljudevit Mlakar, profesor državnega učiteljskega v Ljubljani. Bil je vnet, marljiv in vesten učitelj slovenskega jezika in književnosti. Deloval je društveno, nekoliko tudi literarno. Nameraval je spisati učno knjigo o zgodovini slovenskega slovstva, a ga je prehitela smrt.

Obsojen, ker je zahteval slovensko petje v cerkvi.

V župniji Šmarjeta pri Velikovem se je v cerkvi od pamtiveka pelo slovensko. Letos so pevci nenadoma začeli v cerkvi peti nemški. Cerkveni ključar je šel na kor in zahteval, naj pojejo slovenski. In kaj se je zgodilo? Radi tega je bil obsojen od oblasti na 30 šilingov kazni! Pritožil se je, a obsodba je bila potrjena in plačati je moral še 6 šilingov več za stroške. Torej skupno 36 šilingov. In kako so utemeljili kazen? Nek razlog se mora najti. In našli so ga. Rekli so, da je motil službo božjo. Ni pa še bilo slišati, da bi bil kdo obsojen, če je zahteval nemško petje.

»Ponedeljski Slovenec.«

Slovenskega gledališča ni.

Dunajski »Phaidon-Verlag« je izdal »Svetovno zgodovino gledališča«, ki jo je napisal Joseph Gregor. Knjiga ima blizu 800 strani, od teh je le 40 strani posvečenih gledališkemu življenju med Slovani, Madžari, Židi in v Ameriki! Ko govori pisatelj o gledališkem življenju Slovanov, obravnava na kratko in površno tudi razvoj gledališča pri Hrvatih in Srbih, medtem ko Slovencev sploh ne pozna.

Obsodba studentov zaradi komunistične propagande.

Pred državnim sodiščem za zaščito države so bili obsojeni dijaki ljubljanskega vseučilišča: Boris Vojniković na 5 let, Konrad Venigerholz na 3 leta, Dušan Bole na eno leto, Lidija Šentjurs na 2 leti, Ivanka Mračević na 2 leti, Fedor Kovačič na 6 mesecev ječe. Boris Kidrič je bil oproščen.

»Slovenija« hoče biti in v vedno večji meri postati svobodna tribuna za resno, stvarno motrenje vseh vprašanj, ki so za narod življenjskega pomena. Izmenjavanje mnenj in misli naj rodi jasno spoznanje o tem, kar nam je kot narod skupno in je treba zato nujno skupno zastopati.

Kdor je v tej osnovni liniji bil vedno z nami edin, temu so predali lista odprti. Od njega tudi pričakujemo, da nas podpre s priporočanjem lista v krogu svojih prijateljev in znancev.

Napoleon

(64. nadaljevanje.)

Austerliško sonce je vidno za vse, a odtočne cevi niso vidne, — niti te pod zemljo, niti druge, v politiki, ki so osušile krvavo žrelo revolucije. Toda kje je obličje junaško bolj podobno Bogu — v austerliškem soncu ali v temi odtočnih cevij?

To je še eno obličje Napoleona »neznanega« — ponižnega. Prav kakor asirijski sončni bog, krilati bikelikan, se je vpregel v plug in orje neutrudno: »Rad bi se odpočil, pa zapregli so vola, — orjile«

Natančnost njegovega dela je morebiti še bolj čudovita, kakor brezmerčnost. Natančnost, vestnost, ne taka, kakršno imajo ljudje, ampak kakor jo imajo bogovi ali večne sile narave: samo zvezde vzhajajo na nebu, in bogovi povračujejo ljudem s takšno čudovito, matematično natančnostjo.

Otroško se veseli, kadar najde v mnogomilijonskih računih napako za dvajset centimov. Ko je nekoč zagledal v rokah cesaričine dvorjanke knjižico za perilo, jo je vzel, pregledal in našel, da je pranje predrago; začel je tržiti za vsak kos perila in zbil ceno, kolikor se mu ni zdel pravična.

Od velikolepih, novih zaves na oknih Tuilerijskega dvorca je odrezal zlat trakelj in ga spravil v žep, a čez nekaj dni ga je pokazal upravniku dvornega pohištva: »Bog ne zadene, da bi sumničl vašo poštenost, prijatelj moj, toda kradejo vam: za tole ste plačali tretjino več, kot je vredno.«⁴

Prav ta Demiurg, bog Delavec je pri soncih in pri atomih. »V malem si bil zvest, nad mnogo te postavljam.« Če bi se ne bil tako tresel zaradi dvajsetih centimov, bi se ne bil zgodil čudež — v treh — štirih letih konzulstva nenadna preobrazba beraške bosopetke Francije v najboga-tejšo kraljico sveta.

Tri tedne pred smrtjo, med dvakratnim bljuvanjem, »črnim kot kavna gošča« od raka v želodecu, sedi na postelji, drži na kolenih listnico s polo papirja in pomaka pero v črnilnik, ki ga drži pred njim dvorni nadmaršal; piše dostavek k oporoki pod črko A, kjer našteva, kar je pozabil v prejšnjih odstavkih: »Vse moje žimnice in odeje, šestero srajc, šestero robcev, ovratnic, brisalk, kopic, dvoje nočnih hlač, dve ponočni halji, dvoje podvez, dva para spodnjic in malo omarico z mojim tobakom.«⁵ Vse to zapuščajo svojemu sinu v spomin.

»Kakšna meščanska kratkougost! Naj bi raje na dušo pomislil v takem trenutku!« — to velja za nas, »kristjane«, pa ne zanj, »pogana«. Kajti vsa njegova duša je ljubezen do Zemlje; prav ta ljubezen je v njegovih sanjah o svetovnem gospostvu in v tej skrbi za šeepec tobaka.

»Svet sem držal na svojih plečih: »J' ai porté le monde sur mes épaules.« Če se naša prhljiva Evropa še nekako drži, tedaj morebiti samo zategadelj, ker jo ta Atlas — ta velikanski apokaliptični Meščan še vedno drži na svojih plečih.

Vodnik.

Če hočemo prav videti obraz Napoleona-Vodnika, moramo razumeti, da vojna ni glavno zanj. Kot »najresničnejše bitje« spoznava le predobro zgodovinsko neogibnost vojne za svojo dobo; spoznava, da je vojna še vedno »naravno stanje« ljudi. Toda kakor v vsem, gre tudi tukaj čez to, kar se zdi ljudem »naravno«, k temu, kar se jim zdi »nadnaravno«, čez neogibnost vojne k čudu miru: kajti glavni njegov namen, svetovno gospostvo, vesoljna združitev ljudi, je tudi konec vseh vojn, večni mir.

Če hočemo biti pravični do Napoleona, moramo vreči na tehtnico tista velika dela, ki mu jih niso dali dovršiti.⁶ Samo v vojni so mu dali dovršiti velika dela, ne pa v miru. Kakor se to čudno sliši, Napoleon je snovatelj miru: večno se vojskuje in hrepeni po miru, ne sovraži samo vojne, zaničuje jo, vsaj v svojih največjih trenutkih. Razumel je in za vse življenje si je zapomnil tisto civiljenje psa nad truplom njegovega gospoda na bojišču; razumel ali čutil je, da je ta ponižna stvar v ljubezni više, kakor on, junak, v sovraštvu — vojni.

»Kaj je vojna? Barbarsko roko delstvo.«⁷ — »Vojna postane anahronizem... Bodočnost pripada miru: nekoč bodo zmagovali brez topov in brez bajonetov.«⁸ Te besede bi se utegnile zdeti lahke v ustih takega miroljubnega ideologa, kakor je L. Tolstoj; toda v Napoleonovih ustih dobivajo strašno težo.

Volja do miru in volja do vojne — tako je najgloblje zedinjenje nasprotij v njem; najgloblji, morda njemu samemu nevidni »kvadrat genija«.

»General je najmodrejši med hrabrimi,« opredeljuje Napoleon genij Vodnika.⁹ Če hočemo dognati njegovo misel, moramo reči: »General je najhrabrejši med hrabrimi in najmodrejši med modrimi.« Popolnoma hrabrih ljudi je malo; popolnoma modrih še manj; a takih, ki bi združevali te dve lastnosti, sploh ni, ali eden v celih tisočletjih. Takega se čuti Napoleon: »Tisočletja minejo, preden se pojavi človek, podoben meni.«

Vojna znanost obstaja v tem, da najprej dobro preudarimo vse mogočnosti in potem natančno, skoraj matematično preračunamo, koliko mogočnosti je treba prepustiti slučaju... Ta vzajemnost znanja in slučaja pa more imeti prostora samo v genialni glavi. Slučaj ostane vedno

skrivenost za poprečne duhove in samo za najvišje postane resničnost.⁴

Skrivnost slučaja, skrivnost usode je Napoleonova skrivnost, zlasti zategadelj, ker je »človek usode«.

»Večnost, Eon je otrok, ki se s kockami igra,« pravi Heraklit. Slučaj, usoda, »zvezda« je kocka večnosti. In vojna je tudi »igra za slučaj« Vodnika z Usodo. »Postaviti na karto vse za vse« je pravilo igre. Nikoli je še ni nihče igral s tako matematično-natančnim premislekom, geometrično-jasnim pogledom, — »moj veliki talent je, ja sn o g l e d a t i... to je navpičnica, ki je krajša od krivulje,« — in s tako preroško bistrovodnostjo, kakor Napoleon.⁵ Združitev slučaja z matematiko, najbolj slepega z najbolj videčim, — takšen je umski »kvadrat« vojnega genija.

Pred začetkom vsake velike vojne ali pred vsako veliko bitko leži cele dneve na tleh nad velikanskim razgrnjenim zemljevidom, obtaknjenim z bučikami z voščeni raznobarnimi glavami, ki zaznamljajo resnične ali domnevane razporedbe lastnih in tujih vojsk; preudarja čudoviti red, s katerim bodo premaknjeni vojaški oddelki za sto, za tisoč kilometrov, — z bregov Rokavskega preliva, iz boulogneskega taborišča na bregove Rena, ali iz gora Sierre Morene v ruske stepi; koncentrične pohode, neprestane napade, bliskovite udarce, ves strateški načrt, lep in preprost, kakor umetniško delo ali geometrični nauk. Glavna naloga je, onemogočiti nasprotniku pred začetkom boja, da bi se zvezal s svojo opravno podstavo; Marengo, Ulm, Jena, Austerlitz so različne uporabe tega načina. Tu je vse matematika, mehanika: »moč vojske se meri, kakor gibalna količina v mehaniki, s tvarino, pomnoženo s hitrostjo, naglica pohodov večja hrabrost vojsk in mogočnost zmage.«⁶

Brezkončna previdnost, skoraj »bojazljivost« vodnika je tu boljša od hrabrosti. »Ni ga bolj bojazljivega človeka, kakor sem jaz pri preudarjanju vojnega načrta: vse nevarnosti pretiravam...« čutim najmučnejši nemir, kar me pa sicer ne moti, da se ne bi kazal zelo mirnega pred svojim obličjem. Takrat sem, kakor ženska na porodu (comme une fille qui accouche). Brž pa ko sem se odločil, pozabljam na vse razen tistega, kar mi more dati uspeh.⁷

Poslednji trenutek vse pozabiti je prav tako težko, kakor pomniti vse do poslednjega trenutka. Počasna mehanika, geometrično-jasno gledanje — v začetku, a potem — nenadna bistrovodnost, preroški blisk.

»Gorje vodniku, ki prihaja na bojišče s pripravljenim sestavom.«⁸ Osvoboditi se na mah od sestava, od znanja, od razuma, odvreči jih kot nepotrebno breme je še težje, kakor imeti jih.

Čudna umetnost je vojna: bil sem šestdeset velikih bitk in se nisem ničesar naučil, česar bi že v prvi ne bil vedel.⁹ »Vedno sem imel notranje čuvstvo tega, kar me čaka.« To »notranje čuvstvo«, ali prvobitno znanje, ki je pred vsakim izkustvom, je tudi tista »magnetična predvidnost«, o kateri govori Bourrienne; prirojeno »znanje — spomin«, anamneza Platona. Zdi se res, da ni bilo v celih tisočletjih nobenemu človeku dano v taki meri, kakor Napoleonu.

»Videti je bilo, kakor da bi bil Mackov (avstrijski feldmaršal) vojni načrt jaz napravil zanj.« — »Kavdinski jarem za Macka bo Ulm,« je prerokoval Napoleon, in kakor je prerokoval, tako se je tudi zgodilo: na določeni dan, skoraj ob določeni uri se je Ulm podal.¹⁰ Austerliški načrt se je spopolnil s prav takšno natančnostjo: sonce zmage je zasvetilo s prvim žarkom prav tisti dan, uro in trenutek, kakor mu je ukazal Napoleon. Zjutraj na friedlandski dan, ko še ni zmagal, zajtrkuje mirno pod žvižgajočimi krogli, in taka radost mu sije z obličja, da se vidi: ve — »pomni«, da je že zmagal. Da, bodočnost pomni kakor preteklost.

»Velika umetnost bitk obstoji v tem, spremeniti še za časa dejavnosti svoj opravični črtež; to je moja misel, popolnoma nova.«¹¹ Mogoče je to samo zaradi popolne nemehaničnosti, organičnosti črteža: do konca ostaja spremenljiv, gibljiv v umu vodnika, kakor razbeljeno železo v kovačnici.

V največjih bojih je vladal okoli Napoleona globok molk: če bi ne bilo bolj ali manj oddaljenega grmenja topov, bi bilo slišati brenčanje ose; ljudje si še zakašljati niso upali.¹² V tej tišini je prisluškoval notranjemu glasu svojega »demon-svetovalca«, kakor pravi Sokrates — svojemu »magnetičnemu predvidenju«.

Toda nazadnje nastopa tisti poslednji trenutek, ko je treba »postaviti vse na eno karto.« — »Usoda bitk se odloča v enem trenutku, z eno mislijo — npravnstveno iskro.«¹³ Bitka je vedno resna stvar, toda zmaga zavisi včasih od malenkosti, od zajca.¹⁴ Ta »zajec« je pohlevna krinka Usode — »Večnosti, igrajoče se s kockami, kakor otrok.« Borodino je zgubljeno zaradi Napoleonovega nahoda, — a Waterloo zaradi dežja, ki ni prenehal o pravem času.

V tem poslednjem trenutku se zvrši tudi tisti bliskoviti izbruh volje, s katerim odloča Vodnik vse. »Nič ni težje, pa tudi nič dragocenejše, kakor znati odločiti se.«¹⁵

⁴ Ibid., 45.

⁵ Gourgaud, II. 460.

⁶ Bertaut, 166.

⁷ Roederer, 4. To je bilo rečeno skoraj na predvečer 18. brumaire-a.

⁸ J. Bertaut, 163.

⁹ Gourgaud, II. 424.

¹⁰ Lacour-Gayet, 241.

¹¹ Gourgaud, II. 460.

¹² Stendhal, 194.

¹³ Mémoires, I. 314.

¹⁴ Gourgaud, II. 461.

¹⁵ Mémoires, I. 316.